

**YÜKSEL YILDIRIM**

**BAYKAN SEZER'DE  
TÜRK TOPLUM TARİHİ**

**DOĞU KİTABEVİ**  
(bir kimsin) Akademi

Sosyologca Kitapları / 109

**Yüksel Yıldırım / Baykan Sezer'de Türk Toplum Tarihi**

Sosyologca Kitapları Genel Yayın Yönetmeni ve Dizi Editörü:  
Ertan Eğribel - Yüksel Yıldırım

Sorumlu Genel Yayın Yönetmeni: İbrahim Horuz

Kapak-Mizanpaj

E&M

Baskı-Cilt

Repar Tasarım Matbaa:

Yenibosna Merkez Mh. Cemal Ulusoy

Cd. No: 43 Bahçelievler/İstanbul

(Sertifika No: 40675)

1. Baskı: Mart 2024

ISBN: 978-625-98680-4-2

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 47410

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Yeni Alan Yayıncılık'a aittir.  
Doğu Kitabevi Yeni Alan Yayıncılık'ın yayın markasıdır.

Doğu Kitabevi

[www.dogukitabevi.com](http://www.dogukitabevi.com)

İslambey Caddesi, 102-104B Eyüpsultan İstanbul

Tel.: 0 212 527 29 26

[bilgi@dogukitabevi.com](mailto:bilgi@dogukitabevi.com)

*Türk sosyolojisi kavramının öncü ismi  
Hocam Baykan Sezer'in  
aziz hatırasına ithaf edilmiştir.*

# İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
GİRİŞ .....	11
I-SOSYOLOJİ ANLAYIŞI VE DOĞU-BATI ÇATIŞMASI KURAMI.....	21
II-ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ.....	43
III-OSMANLILIK.....	65
IV-BATICILAŞMA.....	91
SONUÇ YERİNE.....	115
TOPLU KAYNAKÇA.....	127
EK: BAYKAN SEZER DÜŞÜNCESİNDE MARKSİZM.....	131

# ÖN SÖZ

Elinizdeki kitap Baykan Sezer hakkında daha önce yayınlanmış metinlerin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Bu mecralarda belli bir plan dahilinde kaleme alınmış çalışmalar Sezer'in Türk toplum tarihi hakkındaki görüşlerinin ana hatlarını ortaya koymaktadır.

Elbette farklı bir tasnif de mümkündür, ancak Baykan Sezer'in sosyolojik metinlerini kendi içinde sınıflandırdığımızda kendi sosyoloji kuramının ana hatları ve sosyolojinin kendisine dair metinlerinin yanı sıra Batı sosyolojisi ve Batı toplum tarihine ilişkin görüşleri ve de Doğu toplumlarına ilişkin görüşleri şeklinde üçlü bir ayırım yapılabilir. Ortaya koyduğu kuramı "Doğu-Batı çatışması" adı ile anılan bir sosyolog olarak böyle bir ayırmadan daha doğal bir durum da yoktur denilebilir. Bu çalışma da Baykan Sezer'in Doğu toplumları içinde müstesna bir yere sahip olan Türklerin tarihsel gelişimini ortaya koyan görüşlerini belli bir bütünlük içinde sunma çabasıdır.

Ek bölümü ise gene hepsinden önce bir editoryal kitap içinde yayınlanmış bir çalışmadır. Doğrudan Türk toplum tarihi ile ilgili olmasa da Baykan Sezer'in görüşleri içinde önemli bir konu başlığı olan ve Batı sosyolojisi eleştirisinin farklı bir yönünü oluşturan metnin Baykan Sezer'le ilgili bir kitap içinde yer alması düşünülmüştür.

Sosyoloji üzerine Baykan Sezer'den önce de sonra da gerek kuram sahibi gerekse belli kuramların takipçisi olan sosyologların metinlerini görme fırsatımız oldu. Elbette sosyolog sıfatını kazan-

mamızın 25. yılında Türk sosyolojisinde sadece Baykan Sezer metinleriyle haşır neşir olmuş, ya da iddiaların aksine ona “saplanıp kalmış” değiliz. Ancak Kemal Tahir romanlarından sonra roman okumanın pek tat vermemesi gibi, kendi sözünü söyleyen bir bilim adamının metinleri dışındaki metinlerin Türk sosyolojisine katkıları tartışma dışı olmakla birlikte Türk toplumunun geleceğine olan dokunuşları konusundaki kuşkularımız bizi Sezer’in bakış açısını kullanmaya ve günümüzde de sahiplenmeye itmiştir. Bu konuda ne demek istediğimiz metin içinde ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

Baykan Sezer’in sosyoloji anlayışına olan ilgimiz aynı zamanda hocamız olan bir bilim adamının yapıp ettikleri etrafından ve dümen suyundan bilim yapma çabası değil, Türk düşüncesinde kendi sözünü söyleyen birine çölde vahaya rastlar biçimde denk gelmemizin sonucudur. Biz, bu sözü önemsedik. Bu anlamda Türk sosyolojisinde Baykan Sezer’i tanımamız akademik hayatımızda sarf ettiğimiz en önemli “iyi ki” kelimesinin başlıca sebebidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi “meselesi olan” bir sosyolog olmamız Baykan Sezer sosyolojisi ile olan ilişkimiz sayesinde.

Sunuş yazılarında teşekkür kısımları hoş bir gelenek olarak süregelmekte...

Bu bağlamda Baykan Sezer sosyolojisi ile ilişkimin daha sıkı biçimde sürmesine vesile olan ve güncel sosyoloji literatüründe -büyük bir gurur vesilesi olarak övgü şeklinde kabul ettiğim- “son kuşaktan temsilcisi” sıfatına layık görülmemi sağlayan hocam Ertan Eğribel’e teşekkür ederim. Türk sosyolojisinde Baykan Sezer’in öğrencilerine yakıştırılan bir sıfat olarak “Gençler” içinde en üretkeni olan ve onun sosyoloji anlayışının bir çizgi olarak bugüne gelmesini sağlamanın yanı sıra kendisinin çalışmaları Doğu-Batı çatışması kuramının gerçek anlamda biçimlenip gelişmesini sağlayan metinlerdir. Gerek kendi ürettikleri, gerekse yayın sürecini yönettiği çalışmalarla Baykan Sezer sosyolojisinin -bilimin de bir gereği olarak- birikimli olarak günümüze kadar zenginleşerek gel-

mesini sağlamıştır. Elbette bu kitabın da yayınlanması kendisinin sayesinde.

Elinizdeki yayınlarla birlikte Sosyologca Kitapları 109. kitabına ulaşmış olmaktadır. Yıl içinde de yeni yayınlarla bu sayı artacaktır. 2011 yılından itibaren başlanan yayın sürecinde bu süre içinde kısa zamanda önemli hacimde bir sosyoloji kitaplığı oluşmuş durumdadır. Bu kadar yaygın ile birlikte bu kitabın da okuyucuyla buluşmasını sağlayan Doğu Kitabevi'ne ve "kahraman yayıncı" İbrahim Horoz'a ayrıca teşekkür ederim.

Ve elbette "akademisyenin mesaisi olmaz" bahanesine sığınarak kendilerinden "ödünç aldığım" vakitlere anlayış gösteren sevgili aileme ve özellikle metnin her parçasını titizlikle okuyarak daha nitelikli bir çalışma olması için çabalayan ve ayrıca bir tarihçi gözüyle de verimli değerlendirmelerde bulunan sevgili eşim Ayşegül'e teşekkürlerimi borç bilirim.

Bu toprakların yetiştirdiği en onurlu müzisyenlerden biri olan Kazım Koyuncu'nun, *"Biz de öldük. Ama her şeye rağmen bu yeryüzünde şarkılar söyledik. Teşekkürler dünya."* sözünden ilhamla, elbette henüz ölmedik, ama vakit geldiğinde bu ülkenin yetiştirdiği bir sosyolog olma çabasıyla, hocamızın "sosyoloji, sosyoloğun sözüdür" lafının gereğini yerine getirmiş olarak bu yeryüzünde kendi sözümüzü söylemenin ve bize kendi sözümüzü söylemeyi öğütleyen hocamız üzerine iki satır yazı yazmanın bahtiyarlığı ile gözlerimizi kapamış olacağız.

Şimdiden teşekkürler dünya!

# GİRİŞ

Bu çalışmamızda “Türk sosyolojisi” kavramının önemli inşacılarından Baykan Sezer’in Türk toplum tarihine ilişkin görüşlerini ele alacağız. Sosyolojinin XIX. yüzyılda “toplumu tanımlamak ve anlamak” adına çıktığı yolculukta içinde bulunduğu uygarlığın bakış açıcı ve çıkarları açısından ortaya koyduğu tanımlama biçimleri bulunmaktadır. Bunlar bütün evrensellik iddialarına rağmen çıkış noktası olarak Batı toplumuna ilişkin tanımlardır ve gerçekte Batı ile sınırlıdır. Son tahlilde toplumsal sorunları çözmek ya da çözümlü kavramsallaştırmak iddiasıyla ortaya çıkan sosyoloji de öncelikle Batı sorunları ile ilgilidir. Bu durum, özellikle toplumsal gelişme çizgilerinin gerçekte Batı tarihinin görüntüleri olarak ortaya konduğu açıklama biçimlerinden görülmektedir. Yurdumuzda ise sosyolojinin Batı’dan aktarma kuram ve kavramlarla yapılagelme alışkanlığının sonucu olarak gerçekte Batı tarihinin ürünü olan, Batı sosyolojisinin ürettiği kavramlar üzerinden yürütüldüğü bilinen bir gerçektir.

Bu durum ülkemizin önde gelen sosyologları tarafından ayrıca savunulan bir tavır olarak sosyoloji yapmanın gerekleri arasında sayılmıştır. Batı’nın kendi kavramlarını evrenselleştirme çabasının uzantısı olarak bizde çok sayıda düşünce adamı bu kabulden hareketle, evrensel bir sosyoloji yapma anlayışına uygun olarak kendi toplumsal gerçeklerimizi bu kavramlar üzerinden okumaya çalışmışlardır. Bu çabanın ürünü olarak azgelişmişlik, feodalizm ve ATÜT gibi etiketlerle Türk toplum yapısı açıklanmaya çalışılmış, toplumsal yapıımızdaki farklılar nedeniyle bu aktarma kavramlar

**SOSYOLOJİ ANLAYIŞI VE  
DOĞU-BATI ÇATIŞMASI KURAMI**

Sosyoloji üniversitelerde kurumsal anlamda XX. yüzyılın başlarında yer almasına karşın A. Comte tarafından, daha da önce, XIX. yüzyılın ilk yarısında ismi telaffuz edilerek gündeme gelmiş (1839), yüzyıl biterken de (1895) E. Durkheim tarafından yöntemi, kuralları ortaya konmuş bir bilimdir. İnsanoğlunun yaşadığı dünyayı anlama çabalarından biri olan bilimsel düşünce biçiminin son ürünleri arasında olan sosyoloji bu anlamda binlerce yıllık insanlık tarihinin yaklaşık olarak yalnızca son iki yüz yıllık döneminde bu çabayı üstlenmiştir. Sosyoloji adının gündeme geldiği dönem olan XIX. yüzyıl, Batı'da büyük toplumsal çalkantıların ve dönüşümlerin yaşandığı, aynı zamanda Batı dünya egemenliğinin mutlak biçimde tesis edildiği bir zaman aralığıdır. Batı'da ortaya çıkan sosyoloji biliminin de başlıca kaygısı öncelikle Batı sorunlarının çözümünün sistemleştirilmesi ve Batı dünya egemenliğinin meşrulaştırılması olmuş, tüm evrenselleşme ve genel geçer kuramlar ortaya atmasına karşın sosyoloji bilimi öncelikle Batı çıkarlarına, Batı içinde de daha öncelikle belli bir sınıfın, burjuvazinin çıkarlarına hizmet etmiştir. Sosyolojinin bu özelliğini, kendisini bilim olarak Batı-dışı toplumlara da sunarken, daha doğrusu bu toplumlar tarafından aktarılırken bütün kuşatıcılık iddialarına rağmen Batı merkezli bir tarih/toplum anlayışı ile ortaya çıkması ve söz konusu evrenselliğin, kuşatıcılığın bu anlayış etrafında oluşturulmaya çalışılmasını anlamlandırmak adına belirtiyoruz.

Bu noktadan itibaren sosyolojinin aktarıldığı Batı-dışı toplumlarda ve özellikle Türkiye'de bu sürecin bir görünümü olarak, ev-

# ANADOLU'NUN TÜRKEŐMESİ

Baykan Sezer'in sosyoloji çalışmaları içinde Türk toplum tarihi ana omurgayı oluşturmaktadır denilirse yanlış olmayacaktır. Sezer, toplumların tarih içinde biçimlendiğini, dolayısıyla toplumu anlama çabasında olan sosyolojinin tarihe yönelmesi gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Bu amaçla yöneldiği toplum tarihimizde Batılı şemalardan ve Batı tarihinin kenarına eklenmiş bir Türk tarihi görüntüsünden farklı olarak kendi tarihsel şemasını da oluşturan Baykan Sezer, Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya süregelen tarihsel serüvenlerini şematize etmiş, böylece orijinal bir Türk tarihi modellemesi oluşturmuştur. Bu model içinde Türkleri de -dünya tarihinin önemli olayları olan başlangıçta göçebe-yerleşik, ardından Doğu-Batı çatışması içinde yerleştirerek- dünya tarihinin başrol oyuncusu olarak belirtmiştir. Sezer'e göre Doğu-Batı çatışması, dünyadaki temel çatışmadır ve toplumlararası ilişkileri kayıtlayan temel olaydır. Türkler de Yakın-Doğu'ya geldiklerinde öncekinden "daha geniş ve dünyanın kaderini çizen bir çatışmaya"<sup>22</sup>, Doğu-Batı çatışmasına dahil olup, aynı zamanda bunu yönlendirerek "dünyanın kaderinin çizilmesine" önemli ölçüde katkı sağlamışlardır.

Sezer'in kuramında bu anlamda Türklerin oynadığı en önemli rol Osmanlı İmparatorluğu'nu kurarak adına "Osmanlılık" dediği bir siyaseti yürütmeleri olmuştur. Tek cümle ile Osmanlılık; Doğu yerleşik tarım uygarlıklarını Batı soygunundan korumak amacıyla inşa edilen bir siyasettir ve Osmanlı İmparatorluğu da Asur'dan

---

22 Baykan Sezer, "Şehname" Üzerine, ek Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları, İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları, 1979: 168.

# OSMANLILIK

Bu bölümde, Baykan Sezer'in çalışmaları içinde Osmanlılık konusunu ele almaya çalışacağız. Batı'dan ithal bir bilim olan sosyoloji içinde, Türk sosyolojisi inşasına önemli bir katkı olan Baykan Sezer'in ana eksenini Batı'ya karşı sorgulayıcı ve kuşkucu sosyoloji anlayışı çerçevesinde Türk toplum tarihi ve Osmanlılık önemli bir hacim tutmaktadır. Sezer'in "Doğu-Batı Çatışması" kuramı içinde toplumlararası farklılaşmalar temelinde Doğu toplumlarını açıklama ve dünya tarihi içindeki gerçek yerine yerleştirme çabası, bu toplumlar içinde de Türklerin müstesna yerini vurgulamak ve aynı zamanda geleceğin dünyasını şekillendirme potansiyelinin tarihsel temellerini aramak adına Osmanlı'ya eğildiğini söylemek mümkündür. Baykan Sezer'in sosyoloji anlayışının temelini toplum tarihini koyması ve toplumların tarih içinde biçimlenerek günümüzdeki özelliklerini tarihsel süreç içinde kazandıklarını belirtmesi, dolayısıyla bir toplumu tanımak için onun tarihine eğilmek gerekliliğini vurgulaması, toplumsal yapı -ve elbette değişme- bağlamında da meselenin tarihsel boyutunun önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Sezer'in sosyoloji teorisi, aynı zamanda bir tarih ve uluslararası ilişkiler teorisi olarak da karşımızdadır. Osmanlılık konusunun çalışmaları içindeki hacmi, bir anlamda Türklerin tarih içindeki oynadıkları rolle doğru orantılıdır denilebilir. Bu yazıda, Sezer düşüncesinde söz konusu rolün anlamını ortaya koymaya çalışacağız.

Baykan Sezer'de Osmanlılık konusunun gündeme gelmesinin nedenini bir anlamda 1960'lı yılların toplumsal yapı tartışmaları-

# BATICILAŞMA

Baykan Sezer sosyolojik görüşleri içinde Batı sorununa özel bir yer vermiş, gerek yapılan Batı seçimini tartışmaya açmak gerekse Doğu-Batı çatışması kuramı içinde Doğu toplumlarını olduğu gibi Batı'yı da dünya tarihi içine oturtarak tanımlamaya çalışmak bağlamında konu üzerine eğilmiştir. Sezer'in sonlarına doğru tartışmalara girdiği 1960'lı yıllar feodalizm ve Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) kavramları etrafında Doğu-Batı farklılığının -başka bir biçimde ve amaçla da olsa- masaya yatırıldığı, Doğu toplumları üzerine belli kavramlar ve kuramlar üzerinden açıklama biçimleri getirildiği yıllardır. Baykan Sezer, bu kavramlar bağlamında Doğu'yu değerlendirdiği gibi Batı'nın toplumsal gelişme çizgisi üzerinde de görüş belirtmiş, hatta ilk yazılarından itibaren Batı seçiminin tarihsel süreç içinde nasıl gerçekleştiğini ortaya koyarak seçimin geçerliliğini sorgulamıştır. 1968 yılındaki "Yunanlılık" tezinin hemen ardından -1988 yılında yayınlanan çalışmasına ek olarak koyduğu ancak gerçekte- 1969 yılında kaleme aldığı "Osmanlı'nın Batıcılışması" metni, konunun kendisinin ilk ele aldığı konulardan biri olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Sonraki çalışmalarında ve yayınlanan ders notlarında da konunun kendisi için önemini görmek mümkündür.

Kavramın Baykan Sezer tarafından "Batıcılışma" olarak ifade edildiğini de belirtelim. Sürecin bir toplumsal değişme sürecinden ziyade gerçekte bir tarafgirlik meselesi olduğunu çalışmaları boyunca ortaya koymuş, bir bakıma neden gerçek anlamda "tam Batılılaşma" durumunun hayata geçemeyeceğinin de altını çizmiş-

## SONUÇ YERİNE

Çalışmamız içinde Baykan Sezer'in Doğu-Batı çatışması kuramının ana hatlarını ortaya koyarak Türk toplum tarihine ilişkin görüşlerini ele almaya çalıştık. Baykan Sezer, Türk sosyolojisinde özgün bir kuram sahibi sosyolog olarak en önemli isimlerinin başında yer almaktadır. Türk düşüncesinde Kemal Tahir'le birlikte gerçek anlamına kavuşan yerlilik sorununu sosyolojide temsil eden, Batı'dan aktarma sosyoloji biliminin içinde ve aktarmacı bir sosyoloji anlayışının yanında, söz konusu anlayışın ürünü Batılı sosyoloji kuramlarına karşı olarak Türk düşüncesinin “kendi sözü” olarak Doğu-Batı çatışması kuramını ortaya koymuştur. Bu kuram içinde dünya tarihini Batı merkezci bir tarih anlayışından farklı olarak uygarlıklar arası ilişki ve çatışmalar tarihi olarak ortaya koymuş, aynı Batı merkezci anlayışın sonucu olarak insanlığın uygarlık serüveninin “kenar süsü” olarak görülen Doğu toplumlarını başlıca aktör olarak tanımlamış ve bunlar içinde Türk toplumunun da seçkin yerinin altını özellikle çizmiştir. Bir Türk sosyoloğu olarak Baykan Sezer, öncelikle kendi toplumunu anlama ve açıklama çabası içinde olmasının yanı sıra, -gerçek anlamda milli bir duruş da sergileyerek- kendi toplumunun çıkarlarını da incelemiştir. Batı bilim anlayışının bir dayatması biçiminde, tarafsızlık ve evrensellik adı altında ileri sürülen bilim paradigmasına bir itiraz olarak Baykan Sezer birçok toplum olayı gibi bilimin de toplum çözümlerinin bir ürünü olduğunu, dolayısıyla toplumların kendi çözümlerinin sonucu olarak kendi bilim anlayışları ve kendi çıkarlarına dayalı bilimsel tutumlarının olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu noktada Türk

**EK: BAYKAN SEZER**  
**DÜŞÜNCESİNDE MARKSİZM**

## Giriş

Çalışmamızda, Baykan Sezer'in Karl Marx'ın belli görüşleri ve Marksizm üzerine yorumlarını ele almayı amaçlıyoruz.<sup>1</sup> Bu çerçevede Marx'ın üretim, mülkiyet, sınıf ve devlet kavramları bağlamında Doğu toplumları hakkındaki görüşleri üzerine Baykan Sezer'in değerlendirmeleri ele alınacak, ilaveten sınıf çatışması kuramı çerçevesinde Batı toplumunun tarihsel gelişim aşamalarını açıklama biçimine Sezer'in getirdiği eleştiriler ve kendi açıklaması çerçevesinde Batı tarihi hakkındaki görüşleri tanıtılacaktır.

Konunun, Batı düşüncesinde kuramsal sosyolojinin en önemli isimlerinden birinin, Türk sosyolojisinde **“Doğu-Batı Çatışması”** adını taşıyan kuram sahibi bir isim tarafından değerlendirilmesi nedeniyle önemli olduğunu düşünüyoruz. Bu çalışma bir anlamda Marx'ın ileri sürdüğü temel tezlerin Baykan Sezer tarafından ele alınması ve yerli bir sosyoloji perspektifinden eleştirilmesinin altını çizmek amacını taşımaktadır. Evrensel sosyolojik açıklama biçimlerine karşı, yerli bakışları ortaya koymak açısından konuyu ve bu çabayı önemsiyoruz.

Baykan Sezer, Türkiye'de yerli sosyoloji geleneğinin öncüsü konumundadır. Sezer'in çalışmaları bir **“Türk sosyolojisi”** kimliği taşır ve Türkiye üzerine belli tezler içerdiği gibi, ortaya koyduğu Doğu-Batı çatışması kuramı evrensel çelişkileri de dile getiren, dünya tarihini bir bütün olarak ele alan bir açıklamaya sahiptir. Bu nedenle yerli ve aynı zamanda evrensel bir sosyologdur. Karl Marx,

---

1 Çalışmanın biçimlenmesine görüş ve önerileri ile önemli katkıları olan değerli Hocam Ufuk Özcan'a teşekkür ederim.

eleştirdiği görüşleri olduğu kadar gerek metodolojik anlamda, gerekse bazı tarihsel gerçekliklerin altını çizmede Marx ve Marksizm ile belli noktalarda buluşmuştur. Bu nedenle Baykan Sezer salt bir Marx eleştirmeni değil, revizyonist hiç değil, özgün bir kuramcıdır. Tarihi ve toplumu açıklama çabasında kendi kuramını oluştururken Marx ile kimi zaman yolları kesişmiş, kimi zaman karşı karşıya gelmiştir. Bizim de çalışmamızdaki başlıca tasamız, Baykan Sezer'in görüşlerini bu açıdan ele almaktır.

## **Baykan Sezer'de Metodolojik Bağlamda Marx ve Marksizm**

Marx ve Sezer ilişkisi üzerine söylenecek ilk söz her ikisinin de sosyolojide çatışmacı teorinin temsilcileri olduğu yönündedir. Çatışma kavramına yüklediği anlam ve çatışan tarafları adlandırma biçimi farklı olsa da Baykan Sezer yöntem açısından Batılı sosyologlar içinden Marksist metoda daha yakındır ve kullandığı belli kavramlar ve yöntemler bağlamında Marx ile kesiştiği söylenebilir. Üretim olayını önemsemesi, ekonomik ilişkilerin ve ticaretin toplumlar arası ilişkilerdeki yerini belirtmesi açısından metodolojik bir benzerlik kurulabilir. Baykan Sezer, her şeyin temeline ekonomiyi koymasa da<sup>2</sup> getirdiği açıklamalarda tarihsel materyalizmin izleri görülebilmektedir. Sınıf sömürüsüne karşı takındığı tavır da bu anlamda benzerdir. Baykan Sezer toplumların sınıfsal yapısının onların kaderi olmadığını ve bu durumun aşılabileceğini belirtir. Bu bakımdan kapitalist Batı sisteminin sömürsüz bir aşama şekline evrilebileceğini ve bir anlamda tarihin aşılarak yeni bir aşamaya geçilebileceğini iddia eder.

Baykan Sezer'e göre "*Her şeyden önce Marx, XIX. yüzyılda Batı bilim ve bilincinin toplamı ve zirvesidir.*"<sup>3</sup> Filozof, iktisatçı, sosyolog ve

2 Örneğin Osmanlılığı salt ekonomik faaliyetle değil, asker devlet kategorisi içinde siyaset kavramıyla açıklayacaktır.

3 Sezer, Baykan, Sosyolojinin Ana Başlıkları, İ.Ü. E.F. Yayınları, İstanbul, 1985, s.85.

dır.<sup>15</sup> Oysaki işçi sınıfı sömürüyü ortadan kaldırmak bir yana, dünya zenginliğinin Batı'ya akışının sağlanabilmesi için kendi emeğine gereksinim duyulduğunun bilincine varınca, bu zenginlikten, başka deyişle dünya soygunundan daha fazla pay ve düzende daha fazla söz sahibi olmak istemiştir. *"Batı işçisinin böylece sahiplenmek istediği düzen yalnızca bir üretim düzeni değil, dünyanın Batıca sömürülmesi düzenidir."*<sup>16</sup> Bu nedenle proletaryaya gereğinden fazla rol yüklemek anlamsızdır. Sömürsüz bir düzen kurulması görevi Batı işçi sınıfının altından kalkabileceği bir iş değildir. Bu şekliyle Baykan Sezer Marksizm'in itici güç olarak belirlediği proletaryanın tarihteki görevini farklı değerlendirmektedir.

Bu noktada gerek Marx'ta gerekse Baykan Sezer'in Marx eleştirilerinde ve kendi düşünce sisteminde Doğu-Batı farklılığını ele almak yerinde olacaktır. Marx'ın Asya Tipi Üretim Tarzı eşliğinde Doğu toplumları hakkındaki görüşleri ve Baykan Sezer'in buna yönelik eleştirileri, ardından sınıf çatışması kuramının ele alınması konumuzla ilgili genel bir çerçeve çizecektir.

## **Marx'da Doğu Topluluklarına Bakış**

Marx'ın açıklama biçimlerinin diğer Batılı sosyologlar gibi kuşatıcı amaçlı açıklamalar olduğunu belirtmiştik. Ancak buna rağmen Marx'ın belli çalışmalarında ileri sürdüğü Asya Tipi Üretim Tarzı kavramı ile belli anlamda Doğu toplumlarının farkını ortaya koyduğu görülmektedir. Kavram, ülkemizde özellikle Kemal Tahir'in de katıldığı ve yönlendirdiği 1960'lı yıllarda çeşitli isimlerce tartışılmış, Baykan Sezer ise konu üzerindeki çalışmaları sonraki yıllarda yayınlanmasına karşın, hazırlandığı yıllar itibariyle bu dönemde tartışmalara ilgi göstermiştir.<sup>17</sup> Lisans ve doktora tezle-

15 Sezer, Baykan, "Doğu-Batı Çatışması ve Marxisme", s.11.

16 Sezer, Baykan, "Önsöz", in Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s.8-9.

17 Eğribel, Ertan, "Kemal Tahir-Baykan Sezer İlişkisi Üzerine: 1960'ların Geç Tartışmacısı Baykan Sezer", Haz. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı Kitap 11: Baykan Sezer'e Armağan, İstanbul, Kızılelma Yayıncılık, 2004, s. 105.

üzerine kurulmaktadır. Söz konusu şehirlere ancak göçebe topluluklarında rastlanır. Asya'daki göçebe ve yerleşik toplum tiplerini bir saymak yanıltıcı olacaktır.<sup>48</sup> Bahsedilen eklenmişlik durumu da yukarıda bahsettiğimiz devletin ekonomiye müdahalesinin iç talan şeklinde görülmesi mantığının sonucudur denilebilir. Zenginliğin bütün kaynağının köyde görüldüğü açıklama biçiminde, buna herhangi bir katkısı olmayan devlet ikincil ve talancı olarak görüldüğünde, devletin temsil edildiği, başka deyişle ete kemiğe bürünüp somut bir şekilde görüldüğü şehir aynı değerlendirme biçimiyle karşılaşacaktır. Oysaki ATÜT'de şehirler, tarıma dayalı köyden ayrı bir ekonomik temele sahip olan, köylerdeki üretim fazlasının toplandığı ve yeni bir endüstrinin doğduğu yerler olacaktır.<sup>49</sup> Üretimin devamını sağlayan devlet şehirde mukim olup, burası bütün kamu işlerinin örgütlendiği ve yönetildiği yerdir. Ayrıca köydekenden farklı olarak kendine özgü üretim biçimini temsil eden artizan sınıfının, yönetici kadroyla birlikte bağlı olduğu Tanrı evinin bulunduğu, dolayısıyla bütün üretim birimlerinin siyasi ve dini anlamda bağlandığı bir birimdir. Böylece getirilen tanımlamaların aksine şehrin köyle sıkı sıkıya bağlı ve köy için gerekli bir üst birim olduğu anlaşılmaktadır.

## Doğu Despotizmi ve Genelleştirilmiş Kölelik

Baykan Sezer'in itiraz ettiği bir diğer kavram da "Doğu despotizmi"dir. ATÜT'de devletin üretim ilişkilerindeki müdahaleleri ve halkın buna etkisizliği bu yakıştırmanın ileri sürülmesine neden olmuştur. Marx'ın birçok ifadesinde ve Marksist yorumların çoğunda bu terimi görmek mümkündür. Doğu'da sulama sorununun merkezi bir gücün müdahalesi ile çözülmesi, başka deyişle çözümün devlet eliyle gerçekleşmesi, devlet-dışı girişimlerin önünü kesmiş, bireysel çözüm denemelerini engellemiştir. Oysaki Batıda gerek Yunanlılık'taki ticaret ve soygun sürecinde, gerekse coğra-

---

48 Sezer, Baykan, Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları, s. 53.

49 A.g.e., 52-54.

Sonuç olarak Sezer'e göre Marx'ın düşlediği bir düzene geçiş, Batı eliyle ve Batı içinden gerçekleşme ihtimali taşımamaktadır. Ayrıca *"ilgi çekicidir, sosyalizm denemeleri de hiçbir zaman ileri kapitalist ülkelerde görülmemektedir. Daha çok Doğu ülkelerinde, üçüncü dünya adı verilen ülkelerde sosyalizm denemelerine tanık olunmaktadır."* Oysa kapitalist ülkelerde ABD ve Nazi Almanyası örneğinde olduğu gibi köle emeğine dayanan üretim biçimleri görülmektedir.<sup>91</sup> Başka deyişle kapitalizm sosyalist çekirdek taşımak bir yana son dönem uygulamaları ile köleliliğin modern çağda yeniden görülmesine neden olmaktadır. Günümüzde kapitalizm içinde modern kölelik kavramından söz edilmektedir. Bu nedenle sömürsüz bir düzen için Batı'ya bel bağlamak anlamsızdır.

## Sonuç Yerine

Baykan Sezer'e göre Marksizm'le ilgili ilk söylenecek söz, Batı ülkelerindeki gelişmelerin bir ürünü olması ve XIX. yüzyılda Batı düşünce tarihinde yer almasıdır. Marksizm, her şeyden önce Batı düşüncesinin bir parçasıdır ve XIX. yüzyıl Batı'daki koşulların bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı düşüncesinde ayrı bir yere sahip bulunması ve belli önemli özellikler taşıması Marksizm'i Batı düşüncesinin dışına itmez.<sup>92</sup>

Baykan Sezer'e göre Marx büyük bir düşünürdür. Marksizm bugün belli sorunlarla karşı karşıya görünüyorsa bunlar, gerçekte ve genel olarak Batı düşüncesinin sorunlarıdır ve Marx'tan kaynaklanmamaktadır. Sezer, bir anlamda Marksizm'i tümden yok saymayarak belli sorunları anlamada ve Batı çelişkilerini görmede onu bir araç olarak kabul etmektedir. Ona göre Marx'ın sınırlılığı aynı zamanda kendi döneminin ve Batılı bir düşünür olmanın sınırlılığıdır.<sup>93</sup> Marksizm'deki boşluklar anti-Marksist düşünceye yönelmemize neden olmamalıdır. Anti-Marksizm hiçbir biçimde ilgi

91 Sezer, Baykan, Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı, s. 44.

92 Sezer, Baykan, "Doğu-Batı Çatışması ve Marxisme", s. 14.

93 Sezer, Baykan, "Önsöz", in Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, s. 7.